BAYAR, E., OKYAR, M. C. (2019). “Yaratıcı Yıkıma Eleştirel Bir Bakış: Ahlakî Bireycilik Yaklaşımı”, Journal of Academic Value Studies, Vol: 5, Issue: 5; pp: 791-807 (ISSN: 2149-8598).

YARATICI YIKIMA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ: AHLAKİ BİREYCİLİK YAKLAŞIMI*

A Critical View of Creative Washing: A Moral Individuality Approach

Evin BAYAR

Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat,
bayarevin600@gmail.com Şırnak/Türkiye

Doç. Dr. Mete Cüneyt OKYAR

Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat,
meteokyar@yahoo.com.tr Şırnak/Türkiye

ÖZ

Anahtar Kelimeler

Ahlakî Birey, Yaratıcı
Yıkım, Yenilik, İslami
Girişimcilik,
Schumpeteryen
Girişimcilik.

Keywords

Moral Individual, Creative
Destruction, Innovation,
Islamic Entrepreneurship,
Schumpeterian
Entrepreneurship.

Girişimcilerin ekonomik dinamizmi ayakta tutması; ülke üretiminde ve gelirinde önemli katkı sağlaması bir yana, gerçekte bunu hangi yolla ve amaçla yaptığı büyük önem taşımaktadır. İslam ekonomisinde girişimciliğin; toplumun genel refahıyla uyumlu bir biçimde gerçekleştirilmesi gerektiği, bunun da bireyin kendi çıkarına göre hareket etmesi, yalnız başka bireyin veya üreticinin malına veya canına zarar vermemesi doğrultusunda özgür olduğu belirtilmektedir. Bunun gerçekleştirilmesi için hazırlanan zekât, vergi vs. gibi sistemlere uyulması gerekliliği ortaya çıkmakta, ancak bunun dışında bireyin kendi menfaatine göre hareket etmesinde bir kısıtlama bulunmamaktadır.

Neo klasik iktisatta ise bireyin üretim hayatında rasyonel çıkarı doğrultusunda hareket ettiği ve üretici olarak yer aldığı piyasada kar maksimizasyonunu ve maliyet minimizasyonunu sağlamaya çalıştığı bilinmektedir. Neo klasik teoride; her bireyin kendi faydasına göre hareket ederek ekonominin tam istihdama erişeceği vurgulanmakla beraber, Avusturya okulunda ve bu okulun iktisatçılarından Schumpeter ise ekonomik canlılık ve gelişimi, girişimcilerin yaratıcı bir yıkım yaratarak oluşturduğu yenilikte görmektedir. Günümüz kapitalizmi; ardından bir yıkım bırakarak oluşturdukları dinamik ve devingen sistem, üretim yenilikleri ve tüketimlerinde kendini göstermektedir.

Bu çalışma temelde iki ayrı başlık içinde incelenenilmektedir: İslam iktisadında girişimciliğin yeri ve klasik iktisatta girişimciliğin yeri. Fakat bu çalışmada Neo klasik iktisatta yer alan Avusturya okulunun aykırı çocuğu olarak bilinen önemli iktisatçılarından Joseph Schumpeter'in yaratıcı yıkım yaratan girişimcilerin sağladığı yenilik bağlamında açıklamaya çalışılmakta ve bu açıklama İslam ekonomisindeki girişimciliğin nasıl yer aldığıyla karşılaştırılmaktadır. Yöntem olarak literatürde yapılan çalışmalar incelenmiş ve bu incelemeler sonucunda Schumpeter'in analizlerinin günümüzde yerini farklı bir konuma bırakan girişimci tipolojisi nedeniyle ortaya çıkan sorunların İslam ekonomisinde girişimci ile giderilmesi daha uygun ve yerinde olacağı düşüncesi ortaya konulmaktadır.

ABSTRACT

Entrepreneurs' economic dynamism to survive, as well as a important health in our country and income in reality is important in what way and important level. Entrepreneurship in the Islamic economy; It is stated that it is possible to realize in accordance with the general welfare of the society and that the individual is free to not harm the property or life of another individual or protection that can be adjusted according to his / her own interests. Instead, alms, taxes, etc. the emergence of the necessity to comply with such systems, but other than that an event in the individual's own interest to act.

* Bu çalışma, 2-4.Mayıs.2019 tarihlerinde Şırnak'ta düzenlenen "Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi'nde" sözlü bildiri şeklinde sunulmuş olup; kongre özet bildiri kitabında özet olarak yayınlanmıştır.

In neoclassical economics, where the individual's rational interest in production is closed and de-functionalized, he tries to achieve profit maximization and cost minimization in the central market in the factory. In neoclassical theory, we aim to work together in a goal-oriented way so that the economy can reach full employment by changing the rankings of each customer to their advantage. Today's capitalism is characterized by a dynamic and dynamic system of development, production innovation and consumption, which has created a devastation of development.

The place of entrepreneurship in Islamic economics and the place of entrepreneurship in classical economics. But here, the contrary child of the Austrian school in Neo classical economics, Joseph Schumpeter, one of the most important economists in the nature of the destruction of entrepreneurs by examining the nature of the origin and examine the world economy using the site click. Schumpeter's entrepreneurial typology, which will be explained somewhere in the days of its analysis, is thought to be more appropriate and appropriate for the approaching problems of the Islamic economy.

1. GİRİŞ

Girişimciliğin ekonomik hayat içerisindeki yeri, göz ardı edilemeyecek kadar büyük ve önemlidir. Bu nedenle birçok ekonomist girişimciliği, kendi bakış açılarından ele almış ve ekonomi için önemini kendi analizleri doğrultusunda açıklamışlardır. Ekonomik ve sosyal hayat içerisinde kuşkusuz girişimcilerin rolü yadsınamaz. Ne var ki ekonomistlerin girişimcilğe bakışları farklı yönlerde olmuştur. Alman okuluna mensup veya bu okulun görüşlerinden etkilenmiş düşünürler; genelde eski üretim yöntemini değiştiren ve yenilikler gerçekleştiren, yönetici ve lidere atfen girişimciyi betimlerler. Örneğin Alman tarihçi okulundan Schmoller'e göre girişimci; sonradan Schumpeter'in de etkilenecek çalışmalarında yansıtacağı üzere, "yeniliklerle dolu projeler gerçekleştiren yönetici veya organize eden kişi" şeklinde tanımlamıştır. Farklı üretim yöntemlerini bir araya getiren girişimci, Schmoller'in tanımlamasında yer alır. Bu girişimci hayal gücüne sahip ve cesaretli bir kişi özelliklerini göstermektedir (Herbert ve Link, 2006: 594). Weber'e göre ise girişimci; risk almayı seven bir maceraperestten ziyade, içsel dünyanın etkisinde yaşayan Protestan değerlerde kendini gösteren meslek sahibi kişidir. Bu kişi yeniliğe karşı duranların önünde karakteriyle sağlam bir duruş sergilemektedir. Liyakate ve meslek güvenine bağlı, etik değerleri önemseyerek sadece fayda ve zevke dayalı bir tüketim değil, aynı zamanda meslek ilgisine hassas bir yapıya sahip olan kişidir (Ebner, 2005: 262-263). Schumpeter' in mensup olduğu Avusturya okulunun kurucularından Carl Menger ise girişimciyi daha farklı açıklamıştır. Ona göre girişimci bilgi toplayan, üretimi kontrol eden, ekonomik hesaplamalar yapan, insanlığın doğasında belirsizlikler nedeniyle riske katlanmayı göze alan kişidir. Riske katlanma nedeni, kâr elde etme ihtimalidir (Formaini, 2001: 7). Menger' e göre girişimci işlevleri kısaca şöyle sıralanabilir: Ekonomik durum hakkında bilgi toplama, üretim yapılmasına dair hesaplamalar yapma, hangi malların daha çok satılacağına dair bir çalışma yapma ve üretim düzenlenmesi için denetim yapma. Menger' e göre girişimcinin asıl özelliği onun riske katlanması veya sermaye olmaksızın herhangi bir girişim sağlaması değildir. Asıl özelliği, karar verme sürecindeki gösterdiği performansdır (Winata, 2008: 25). Girişimci hakkında bakış açısıyla ünlü olan önemli iktisatçılardan biri de kuşkusuz Joseph. A. Schumpeter'dir. Schumpeter girişimciyi yenilik bağlamında ele alarak, ekonomik dinamizmi girişimci ile açıklamaktadır. Ona göre Walras'ın genel dengesi gibi dairesel bir denge durumu söz konusudur. Bu denge; kendi içinde rutin, olağan bir seyir ve hareket içerisinde. Dışarıdan herhangi bir etkileme olmadığı sürece, bu sabit durumun kendi içinde devam etmekte olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Dışarıdan oluşabilecek bir değişim de, içerideki dairesel denge durumunda bir etkilene yaratarak bir değişimin oluşmasını sağlayacaktır.

Yukarıda detayı verilen farklı girişimcilik tanımları, beraberinde ortak payda sorununu gündeme getirmiştir. Bu sorunun giderilmesi için bazı teori ve görüşler geliştirilmiştir. Literatürde bunların en çok bilinenleri; Schumpeter'in yenilikçi ve değişim teorisi, David Ricardo'nun İngiliz sosyal sınıfları hakkındaki görüşü ve Robert Solow'un büyüme teorisidir. Bu sayılanlar çerçevesinde çalışmaya bir içerik sınırlaması konulması tercih edilmiş ve araştırma bu kapsamda genişletilmiştir.

Schumpeter'in yenilikçi ve değişim teorisi, David Ricardo'nun görüşüne karşıdır. Ricardo'ya göre 19. yüzyılın dönüşümünde üç İngiliz sosyal-ekonomik sınıflardan herhangi biri etkilidir: emek sınıfından çalışan sınıf, toprak sınıfından aristokratlar ve sermaye sınıfından tacir sınıfı. Girişimcilik sınıfı tacir ya da yönetici olarak tanımlıydı (Mc Craw, 2007). Bu düşünce gelişimi Robert Solow'un 20. yüzyılın ortasındaki büyüme teorisi bağlamında, ekonomik büyümeyi elde edebilmek için çalışan başına daha fazla sermaye veya genel olarak daha fazla sermaye ya da emekle mümkün olduğu belirtilmiştir. Fakat bunlardan hiçbirisi girişimcinin yenilik sağlaması gerektiğini açıklamıyordu. Öte yandan Schumpeter, kapitalist ekonomik düzeni daha yukarıya taşıyan ana faktörün girişimci olduğu yönünde açıklamalar getirmekteydi. Ona göre yenilik yaratan girişimciydi ve sadece icat eden değil; icat ettiğini ortaya koyan, gerçekleştiren, pratiğe döken ve bu sayede ilerlemede katkı sağlayan da girişimcidir (Schumpeter,

1947: 82). Fakat Schumpeter'a göre girişimci yalnızca kar ile güdülenmiyordu. Girişimci; yaratma isteği, kendi krallığını, rüyalarını, hayallerini ve özgürlüğünü yaşama arzusu, başarabildiğini görme coşkusu gibi faktörlerden de etkilenmektedir (Schumpeter, 1934: 93). Bu girişimcinin yapmış olduğu hareketin cesur ve büyük bir yetenek olduğunu, ekonomi içerisindeki diğer sabit ve durgun düzene uyan firma ve bireylere karşı yaratıcı bir yenilik oluşturduğunu açıklamıştır. Ne var ki bu yenilik değişime uymayan, rekabet edemeyen diğer işletme veya firmaları ekonomi dışına iterek yaratım içerisinde bir yıkımla karşı karşıya bırakmaktadır. Rekabet edebilen hayatta kalabilirken, edemeyenin piyasadan silindiği ve yok olduğu bir değişimi açıklamaya çalıştığını söylemek mümkündür. Bu nedenle dairesel akım içerisindeki istikrarlı durumun bu şekilde yeniliklerle değişeceğini açıklamıştır. Bu durumun mal ve hizmet sayısında bir artış veya bu malların veya hizmetlerinin üretiminde kalite artışı sağlayan maliyet düşüşü ile daha karlı ve kazançlı bir durumun oluşacağını öne sürmüştür. Kapitalist düzenin bu şekilde olduğunu söyleyen Schumpeter, kapitalist düzenin içerisindeki girişimlerin bir sonu olacağını açıklayarak yeniden sosyalizme geçileceğini ileriki dönemler için öngörmüştür. Belirtmek gerekir ki Schumpeteryen girişimci, Schumpeter'in analizinde kapitalist piyasa sürecini kalkanıran ekonomik büyüme ve gelişme sağlayan devingen bir araçtır. Bu aracın günümüzde farklı bir yer ve boyuta taşındığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle de ortaya çıkan sağlıklı gelişmelerin giderilmesi için bu çalışmada bir öneri ileri sunulmuş ve konu üzerinde gelecek çalışmalar için aynı soruna gerektiğinde farklı çözümler için literatür oluşmasına da katkı sunması hedeflenmiştir. Çünkü bu girişimci günümüzde ve geçmişte devamını sürekli bir büyümeyle ilerleten kapitalizmden bağımsız ve soyutlaştırılarak açıklanamamaktadır. Bu nedenle bir fabrikayı kapitalizme benzetecek olursak; bu fabrikanın olmazsa olmaz en önemli aracı, motor işlevini gören Schumpeter'in girişimcisidir, yani çalıştıran asıl unsurdur. Bu çalışmada yararlanılan neredeyse tüm kaynaklarda da kapitalist süreç ve özellikleriyle Schumpeter'in girişimcisinin ele alındığı görülmüştür. Literatür bu şekilde gelişmiş, bu yapmış ve yapacağımız çalışmalar sayesinde de gelişmeye devam etmesi beklenmektedir. Schumpeter, sosyo-ekonomik düzeni bu şekilde açıklamaya çalışmış ve sosyal toplum düzeninin bu bağlamda oluşacağını savunmuştur.

Ne var ki bu öngörünün bugünkü kapitalist düzende gerçekleşmediğini, hatta kapitalist sürecin özelliklerinin özellikle liberal anlayış ve serbest üretim çerçevesinde daha da fazla bir artış içerisinde olduğu görülmektedir. Bu durum özünde yaratıcı yıkım (creative destruction) yaratan tek el firma ve girişimcilerin işine yarasa da toplumun genel refahı ve yararı için aynı durum söz konusu olmamaktadır. Bu durumun eksikliğini vurgulayıp gösterebilmek adına genel toplum için ideal bir düzen oluşturma amacı taşıyan İslam ekonomisinde, girişimcinin yeri ve özellikleri irdelenmiştir. Bu durum nedeniyle İslam ekonomisindeki girişimcinin ekonomik yapı içerisindeki davranış ve ahlaki göz önünde bulundurularak yeniliğin açıklanması, genel itibarıyla daha olumlu sonuçların oluşabileceği anlaşılmaktadır. Çünkü İslam ekonomisinde girişimcinin davranışı, ahlaki açıdan topluma etkisi göz önünde bulundurulur. Aynı zamanda girişimci birey veya firmanın haksız bir biçimde yenilik yapamayacağı; yani yanlış yollardan hareketi, genel refahın daha ön planda yer verilmesi nedeniyle izin verilmemektedir.

Çalışmanın ana hipotezi; Schumpeter'in yaptığı analizlerin günümüz toplumları için yenilik avantajına rağmen toplumda gelir ve yararlanma açısından bir uçurum ortaya çıkarmış olduğunu, araştırma sırasında yapılan gözlemlerle olabildiğince açıklamaktır. Araştırmanın temel amacı, Schumpeter'in düşüncelerinin olumsuz veya İslam'a karşı yönlendirici bir tavır içinde olduğunu belirtmeye çalışmak değildir. Sadece günümüzde Schumpeter'in görüşleri o kadar çok ilgi görmüş ve uygulamaya dönüşmüştür ki, sonucun pek de iç açıcı olmadığı tespit edilmiş ve bu durumun fark edilip daha sağlıklı işlemesi gerekliliği belirtilmektedir. Bu bağlamda çalışmada tümevarımcı bir yöntem izlenmiş ve alt hipotezlerin daha rahat anlaşılabilmesi noktasında, aşağıdaki araştırma soruları ekseninde analiz yapılmıştır. Şöyle ki:

Araştırma Sorusu 1: Teknolojik gelişme iyidir, ama kime yarar sağlamaktadır?

Araştırma Sorusu 2: Rakipleri alt etme uğruna yenilik konusunda mübalağa yapılmaktadır. Bu nedenle "sahte veya sağlıklı yenilik" nedir sorusuna cevap aranması münasip olmaz mı?

Araştırma Sorusu 3: Ahlaki boyutun İslam ekonomisindeki yeri ortaya konulursa, Schumpeteryan girişimci kavramının eksik yanlarının giderilmesi mümkün müdür?

Bu metodolojik altyapı çerçevesinde araştırma, üç ana ve birkaç alt başlıktan oluşmaktadır. Schumpeter'in girişimcisinin temel özellikleri, yenilikle ilişkisi, yaratıcı yıkım oluşumu ve ahlaki boyutu ilk başlıkta ele alınmaktadır. Girişimcinin İslam ekonomisindeki yeri ve ilişkisine ikinci başlıkta yer verilmiştir. Üçüncü başlıkta İslam ekonomisinde girişimcilik bakış açısıyla aradaki farklar ele alınmaktadır. Araştırma, sonuç ve öneriler bölümü ile tamamlanmaktadır.

2. SCHUMPETER' E GÖRE GİRİŞİMCİLİK ANALİZİ

Schumpeter önemli bir iktisat tarihçisi olmanın yanında, farklı analizleriyle yapmış olduğu açıklama ve çalışmaları büyük ilgi uyandırmıştır. Özellikle girişimcilikle ilgili yapmış olduğu açıklamalar bugün dahi birçok araştırmacıya merak, okuyucuya rehberlik ve farklı bakış açısı sunabilmektedir. Schumpeter, girişimcisini toplumun geri kalan bireylerden farklı ve daha aktif özelliklere sahip olarak açıklamıştır. Ona göre girişimci ileri görüşlü, gözü pek, cesur ve atılgandır. Herhangi bir meslek sahibi olması girişimci olmadığı anlamına gelmez. Yenilikleri ortaya koyması asıl önemli işlev ve özelliği olarak vurgulanmıştır. Bu yolda yine Walras, Marx gibi sosyolog veya iktisatçılardan ve Nietzsche gibi Alman düşünce filozoflarından yararlanıp ilham alarak, analizini kapitalist düzen üzerinde geliştirerek kapitalist düzenin devamı ile ilgili öngörü ve önerilerde bulunmuştur. Fakat bu düşünür ve çalışmacıların tüm görüşlerini benimsemek yerine kendine göre doğru olarak gördüğü biçimde şekillendirmiş ve amacına ulaşmada kullanmıştır (Kızılkaya, 2003).

Belirtmek gerekir ki Schumpeter'in analizi nihai sonucuna ulaşamamıştır. Bu nedenle yazdığı eserlerde zaman içine değişimlere gittiği görülmektedir. "Das Wesen und der Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie (1908)" kitabında İngilizceye çevirisi sırasında 1912 yılında yayınladığı eser "The Theory of Economic Development" de ikinci ve yedinci bölümlerde değişikliğe gitmiştir. Kızılkaya bu durumu şöyle belirtmiştir:

"20. yüzyılın en önemli iktisatçılarından biri olan Joseph Alois Schumpeter (1883-1950), henüz 25 yaşında iken yayınlanan kitabı Das Wesen und der Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie (1908)'de, neo klasik teoriyi etrafıca değerlendirmiş ve iktisadın pozitif bir bilim olabilme sorununu metodolojik bir çerçeve içinde ele almıştır... Ancak, Schumpeter'in The Theory of Economic Development'da sergilediği görüşlerinin zamanın akışı içinde büyük değişimler geçirdiğini gösteren önemli delillerin varlığına işaret etmek kaçınılmazdır. Nitekim bu kitap, bir temel eser olmasına rağmen, bir anda son halini almamış, yazarın aklında veya çalışma ortamında nihai şekline ulaşmamıştır" (Kızılkaya, 2005: 27).

İlk eserinde iktisadi yapıdan ziyade toplumsal değişimlerle ilgili analizlere yer vermiştir. Daha sonradan iktisadi yapıdaki dinamik değişimi analize sokarak ekonominin değişimlerle, girişimci bireyin diğer bireylerden liderlik gibi üstünlüklerine vurgu yaparak farklı olduğunu açıklamıştır. Amerika'da bulunduğu sıralarda yaptığı gözlemler sonucunda firmaların, yaratıcı yıkım doğrultusunda tekelleşmeye giderek bir birey gibi nasıl hareket edip yeniliklerle ekonomide değişim yaptığını açıklamaya gitmiştir. Firmaların monopolleşmesi sürecinde yaptığı gelişmeleri daha sonraki eseri "Business Cycles" da açıklamıştır. Firmalar tarafından iş çevrimi değişim döngüsünün, nasıl bir noktadan sonra rutin hale geldiğini, farklı bir yenilikle ancak rutin durumundan çıkarak kar artışı sağlanması aracılığıyla yeni bir dalga oluşacağını ve zaman içinde bu durumun da tekrar rutinleşeceğini belirtmiştir (Kızılkaya, 2003; Kızılkaya, 2004a-b; Kızılkaya 2005).

Schumpeter Walras'ın tam rekabete sahip genel denge analizi üzerine teorisini kurar. Normalde Walras'ın denge teorisinde tam rekabet ve serbest piyasa söz konusudur. Genel denge olarak tasvir ettiği piyasa dengesi, piyasa yapısının rutin bir halini göstermektedir. Bu nedenle bu modelde tasarruflar yatırımlara eşittir. Girişimcinin bu denge içerisinde analize sokulmasıyla değişimlerin açıklanması gereği ortaya çıkmıştır (Er, 2012: 55; Brouwer, 2002: 88). Bu değişimlerle birlikte yerini eksik rekabete bırakan tam rekabet koşulu çöker ve piyasada dalgalanmalar baş gösterir. Ekonomik değişim ve gelişimle birlikte dinamik yapı oluşmaya başlar. Sweezy'e göre Schumpeter'in analizi ilk başta rutin bir döngüden oluşmaktayken herhangi bir değişim söz konusu değildi (Sweezy, 1943: 94-96). Yeniliklerle oluşan dönüşüm ve değişim daha sonra analize sokulmaktadır.

Aşağıdaki şekilde, Walras'ın genel denge modeli sonucu ilk durumda firmalar ve hane halkı ile oluşan ekonomik sistem içerisinde bir döngünün varlığı gösterilmektedir. Schumpeter'in analize girişimciyi koymasıyla birlikte mevcut kapitalist düzenin içerisinde, teknolojik buluş ve ilerlemelerden yararlanılmasıyla bunun piyasada üretim sürecine koyulması ve enerjiye dönüştürüp uygulanmasıyla

da yeni bir daha üst seviyede dengenin varlığı ortaya çıkmaktadır. Şekilde girişimcinin, piyasa dışında bulunan bir fırsat ve icattan yararlanarak bunun mevcut dengeye sokulması açıklanmaktadır. Bu sayede mevcut yapı yıkılma sürecine girip yeniliklerle dönüşmeye başlayacak ve yeni bir denge, yeni bir sistem, yeni bir üretim yöntemi veya yeni mallar ortaya çıkacaktır.

Şekil 1: Schumpeter'in Ekonomik Gelişme Modeli

Kaynak: Robbin 2004'ten aktaran Özkul 2007: s.354

Schumpeter yeniliklerle beraber yeni firmaların, yeni girişimcilerin, yeni liderlerin ortaya çıkacağını açıklar. Yani konumlarda da bir değişim oluşmaktadır. Toplumsal yapının içinden bir lider olarak girişimci çıkar. Girişimcinin liderliğinin artmasıyla kapitalist düzenin devamı ve kapasitesi artarak yeniliklerle dönüşür (Schumpeter, 1961: 85-103). Schumpeter'e göre piyasada tekelleşmenin olması yenilik için olmazsa olmaz bir durumdur. Rekabet düzeyini, kar artırma isteği ile piyasada monopolleşme ve oligopolleşmeler oluşur. Oluşan yenilik, piyasada rakipleri tehdit ederek, onları konumlarını artıracak veya sürdürebilecek girişimlere itmeye başlar. Bu sayede yenilik, yeniliği doğurmaya ve artırmaya yönlendirir. Aksi takdirde değişimin yeniden oluşması imkânsızlaşarak sıradanlaşıp olağan bir ekonomik denge noktası oluşur ve hayat tekrar tekdüzeleşir. Monopolleşmenin önünün tıklması da rekabet düzeyini düşürüp yeniliklerin oluşmasına ket vuracaktır (Küçükcalay, 2010: 449). Özellikle araştırma ve geliştirme çalışma ve faaliyetlerin sağlanıp yaygınlaşmasıyla girişimci lider bireylerin yerini tekel firmalar almıştır. Rekabet düzeylerini korumak isteyen firmalar AR-GE harcamalarını artırarak devamlarını sürdürür ve gelirlerini artırmaya çalışırlar.

Schumpeter'e göre girişimci, tüm bu süreçleri gerçekleştirirken mevcut ekonomik ve toplumsal sisteme karşı çıkar, değişim sağlamak isteği baş gösterir. Ama bu duruma ve isteğe engel olmak isteyenlere de karşı bir duruş sergiler. Toplumda radikal bir değişim ve hareket baş gösterir. Girişimci bireylerden farklılık göstererek daha cesur, atılgan bir duruşla riskleri ve karşı rakiplerin olası her hamlesini göze alabilecek bir potansiyel taşır. Girişimci, özellikle liderlik etme özelliğine haiz bireylerdir. Belli bir yeniliği gerçekleştiren grup da girişimci olabilir. Bir lider olarak, kendini kimseye kanıtlamak zorunluluğu taşımaz. Ancak tasarruflardaki yetersizliklerden dolayı bankerleri ikna etmesi gerekebilir. Ama Schumpeter tam rekabetin gerçekleştiğine inanlardan değildir. Ekonominin, durgun statik, rutin ve olağan bir durumda olduğundan yola çıkarak analizinin temelini kurar. Böyle bir dengenin varlığını aslında kabul etmez. Aksine bir devingen yapının varlığından bahseder. Ekonomik yapının girişimciler sayesinde gelişim ve yenilik içerisinde dönüştüğünü açıklamaktadır. Walras'ın modeli aksine akan süre içerisinde oluşan değişimleri, zamanı analizine dâhil ederek açıklamaya çalışır (Dolanay, 2009: 176). Bu açıklamalar ile kapitalizmin devamını nasıl sürdüreceğini yenilikçi girişimci ile analiz eder. Schumpeter'e göre kapitalist istikrarın varlığı girişimcinin yenilik yapmasına ve bu yeniliğin devamının sağlanmasına bağlıdır.

Schumpeter yaratıcı yıkım gerçekleştiren girişimcisini, yenilik peşinde koşan, sıra dışı bir farklılık ortaya koymayı beceren yetenek ve kabiliyete sahip bireyi, toplumun diğer bireylerinden farklı bir

kategori içinde ve üstün bir kişilik olarak belirlemiştir. Tabi burada Schumpeter, girişimcisini tanımlarken kar elde etme güdüsü dışında tamamen başarı güdüsü ve üstün olma isteği gibi arzuları ve liderlik, kabiliyetlilik, dâhilik, enerjiyi eyleme geçire bilirlik gibi sıfatları da kendi ideal dünyasında yarattığı girişimciye tanımlamıştır. Alman felsefi görüşlerden özellikle Nietzsche'den esinlenerek fikirlerini çalışmalarına yansıttığı görülmektedir. Bunu da kapitalist düzenin ortadan kalkışını açıklamada kullanır. Özellikle yaratıcılık özelliği dönemin Alman düşünürlerinin çalışmalarında rastlanılan bir yeri vardır (Kızılkaya, 2004: 201). Sadece iktisadi olgularda yer almasını öngören Schumpeter ise kitabında daha sonradan toplumsal açıdan incelediği bölümü çıkarmak zorunda kalmıştır. Zamanla gelişen ve olgunlaşan düşünceleri doğrultusunda gerçeğe daha yakın olarak bir yön izlediği, eserlerinde dikkat çekmektedir (Kızılkaya, 2003: 25). Schumpeter, analizinde kapitalist sürecin devamını sağlayan yeniliklerle oluşan dönüşümler sayesinde kapitalizm, yüksek bir refaha ve doyuma ulaşmış faizdeki ve karlardaki gelirin azalması hatta bu karların sıfıra inip yok olması sonucunda ortadan kalkacaktır. Geriye yapılmasını istenen bir yenilik, kardaki yok oluş ve maddi tatminlik nedeniyle, pek olmayacaktır. Bu arada maddi tatminlikle beraber manevi bir yoksulluk ortaya çıkacağı için kapitalist müteşebbis ve karın gereksizleşerek ortadan kalkacağını belirtir. Ona göre kapitalizmin sonunu getiren neden, girişimci yenilikçi ruhunun sönmesinde yatar. Bu yüzden sistemin dinamik gücü olan girişimci ve yenilikçiler gereksizleşecektir. Sistem bu düzen altında bürokratikleşmeye dönüşüp özel işletmelerin yönetiminde de müdür tipi bürokratikleşmeler baş gösterecek ve burjuva liberal düzenin değerleri yavaş yavaş yozlaşacaktır. Sonuç olarak, mülkiyet, teşebbüs, yenilik ve kapitalizme olan inanç sönmüş olacaktır (Küçükcalay, 2010: 450). Bu şekilde kapitalizmin yerini sosyalizmin alacağını açıklar. Bu durumda bu sonucu ortaya çıkaran yeniliklerin açıklanması gerekmektedir.

2.1. Schumpeteryen Girişimcinin Yenilik ile İlişkisi

Schumpeter, yeniliğin kapitalist sürecin devamlılığını sağlayan asıl unsur olduğunu belirtmiş ve analizini bunun üzerinde şekillendirmiştir. Oluşan yenilik (innovation) dalgalar şeklinde ekonomik süreçte kümelenmelere ve yeniliklerin yenilenmesine katkıda bulunur. Yenilikle beraber faiz ve fiyatlarda artış, ekonomide canlanma ve sosyo-ekonomik bir dönüşüm başlar. Fakat sonrasında bu yenilik sıradanlaşır ve olağanlaşır. Bu nedenle faiz ve fiyat düşüşü ortaya çıkar bir daralma evresi başlar. Hatta daha derinleşerek bunalım sorununa bile neden olabilir. Yeniliğin tek seferde ortaya çıkması durumunda bu yenilik, üretime uygulandıktan sonra olağanlaşır ve yenilik eskileşerek eski düzenin yerine geçer. Bu yüzden tekrar önceki rutin dengeye ekonomi gerileyerek hareket eder. Eğer ilk yeniliği takiben yenilikler kümelenme şeklinde ardı sıra izlenirse daralma ortaya çıkmaz canlanma daha da artar. Bu durumda ortaya çıkan ilk yenilik sonrasında diğer yenilikler gelir (Dolanay, 2009: 173).

Schumpeter'in analizinde yenilik buluştan farklıdır. Yenilik, icat veya buluş ortaya çıkarmak değildir. Yenilik daha önceden var olan buluşun enerjiye dönüştürülmesi ve pratik hale getirilmesi veya uygulamaya geçirilmesidir. Aynı zamanda yeni icat yönteminin bulunup, aynı süreç içinde üretim sürecinin kullanımı da yeniliktir. Yani daha önceden bir buluşun var olma zorunluluğu yoktur. Bu durumda yeniliği, buluşun ekonomik sürece katılmasını sağlamak olarak da tanımlamak mümkündür. Yenilik; bir üretimde yeni bir yöntem, yeni bir mal biçimi veya var olan malların kalitesinde değişim, üretimdeki maliyetlerde düşüş sağlayan herhangi bir durum, farklı piyasaların ortaya çıkarılması, farklı ambalajlama sistemleri, üretim teknolojilerin üretime sokulması, var olandan fazla veya daha önce keşfedilmemiş yeni arz kaynaklarının bulunup kullanılması, üretim organizasyonunda oluşan değişimler olarak açıklanabilir. Yenilik aslında bir farklılık yaratım süreci olarak tanımlanabilir. Üretim kaynaklarının niteliğindeki bir değişmeden ziyade üretim yöntemi veya fonksiyonundaki bir farklılık ve değişim olarak da söylenebilir. Schumpeter'e göre entelektüel bilgi ve bilimsel çabalama sonucu buluş ortaya çıkarken yenilik bilimsel bir çaba ürünü değildir. Bilimsel olarak ortaya konulmuş buluşların üretim sürecine sokularak yeni üretim biçimlerinin oluşmasını sağlamaktır. Buluş olmadan yenilik olabileceği gibi buluşla birlikte de yenilik üretim sürecine sokulabilmektedir (Dolanay, 2009: 177). Firmalar maliyet eğrilerini düşürmeye haiz yeniliklerden etkilenir ve tepki gösterirler. Bu süreçte bazı firmalar başarıyı yakalarken bazıları ise yeniliğe ayak uyduramayarak başarısız olur (Solo, 1951: 424). Bu nedenle bu firmalar genel olarak bu etkiyi, ortaya çıkan yeniliklerle rekabet ederek oluştururlar. Yenilikleri ikiye ayırarak ürün yeniliği ve süreç yeniliği olarak tanımlamak mümkündür. Ürün yeniliği, yeni bir mal veya kalitenin ya da çıktıda bir değişimin olması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Süreç yeniliği ise daha çok maliyet odaklı olarak, girdi miktarında artış veya azalış söz konusu olmadan, maliyetlerin

azaltılması olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca teknik yeniliklerin ve teknolojik buluşların üretim esnasında kullanılması olarak da açıklanabilir (Küçükkalay, 2010: 451).

Buluşun endüstriyel alana sokulup uygulanmasıyla yenilik oluşacaktır. Schumpeter'e göre yeniliklerin olmadığı bir durum statiktir ve bu nedenle değişim ve ilerleme kaydedilmeyen bir düzey söz konusudur (Dolanay, 2009: 175). Girişimcinin yapacağı yenilikler ekonomik devrede içsel hale gelerek dengeyi etkiler. Aynı zamanda yenilikler, yeni alanların ortaya çıkmasında, yeni yatırımların oluşmasında bir itici güç haline gelir. Yenilikler içsel olarak ekonomik devrede dalgalanmalara yol açarak değişim sağlarlar. Schumpeter, Walras'ın genel denge modelini kendi analizi için bir başlangıç temeli olarak aldığından, içsel ve dışsal faktörlerin dengeyi değiştirebileceğini açıklar. İçsel faktörler girişimcinin yaptığı yeniliklerdir ve dönüşümü sağlayan asıl unsurdur. Ayrıca içsel faktörler, dalgalanmaya neden olarak dışsal faktörleri de etkileyerek yeniden bir değişimin oluşmasına yol açabilmektedir. Dışsal faktör olarak Walras'ın denge teorisinde veri olarak alınan dış unsurlardır. Örneğin; nüfusun veri olduğunun varsayılması, hükümet müdahalelerin söz konusu olmaması, kurumsal değişikliklerin oluşmaması, sosyal ve kurumsal organizasyonların sabit olarak alınması, teknolojinin sabit varsayımı gibi faktörlerdir. Ekonomi kendi bünyesinde bulunan yapıdaki değişim ise girişimcinin yaptığı yeniliklerle ortaya çıktığı için içselleşmiştir.

Schumpeter'e göre asıl önemli olan yeniliğin ortaya çıkması ve iktisadi yapıyı dönüştürerek devrevi bir yeniliğe sürüklemesidir. Yoksa yeniliğin nasıl başladığının ve ortaya çıktığının pek de bir önemi yoktur (Schumpeter, 1939: 130-131). Hâlbuki çalışmanın asıl amacı girişimcinin yaptığı yeniliklerin nasıl yapıldığına dikkat çekerek yapılaş durum ve koşullarına bağlı olarak farklı sonuçların ortaya çıkacağını göstermektir. Bu durum da sonuçların öngörülebilirliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu durumun eksikliğini İslam ekonomisindeki girişimci ile tamamlamak mümkün görülmektedir. Ama bundan önce yaratıcı yıkım ile bu bahsedilen sonuçlara değinilecektir.

2.2. Schumpeteryen Girişimci ve Yaratıcı Yıkım

Schumpeter, yerleşik iktisat teorilerinin eksikliğini yenilikçi girişimci ve değişimlerle bağlantılı olarak giderip tamamlamaya çalışmıştır. Yenilikçi girişimci, mevcut ekonomik sistemin dönüşümünde içsel bir niteliğe haizdir. Kısaca Schumpeter girişimciyi ekonomik ve toplumsal analizinde içselleştirerek açıklamaktadır. Onun yenilik sağlayan girişimci bireyi, liderlik niteliğine sahiptir. Aynı zamanda toplumun geri kalan kesiminden farklı bir yeri vardır. Ayrıca bu girişimci toplumsal iktisadi sistemde bozulmalar ve yok oluşlara neden olduğu gibi gelişmeyi de ilerlemeler sağlayarak içinde barındırır. Bunu da yaratıcı yıkım (creative destruction) olarak tanımlamıştır. Özellikle belirtmek gerekir ki Schumpeter kapitalist sistemle ilgili görüşlerinde Marx'dan ayrılmaktadır. Kapitalist düzenin getirdiği kötü sonuçları vurgulayan Marx, kapitalizmin başarısız bir sonuçla yok olacağını savunmuştur. Buna karşılık Schumpeter, kapitalizmin başarısından dolayı sosyalizme dönüşüp değerlerinin ortadan kalkacağını açıklamıştır (Dolgun, 2006: 176). Çünkü Schumpeter'a göre burjuvalist liberal sistemin asıl önemli figüranı kapitalistler değil, lider yenilikçi girişimcilerdir. Bu girişimcinin özelliklerini açıklama doğrultusunda girişimciyi toplumsal, iktisadi dönüşümün ve ilerlemenin kaynağı olarak gösterir. Girişimcinin sağladığı yenilik, mevcut ekonomik ve sosyal yapının durağanlaşmasını ve rutinleşerek aynı noktada veya dengede kalmasını engellemektedir. Bu girişimci aksine, gelişim ve değişim sağlayarak rekabetçi yenilikler oluşturmaktadır (Kızılkaya, 2004a: 147). Yaratıcı yıkım teorisi (theory of creative destruction) doğrultusunda bu süreçler iktisadi yapı ve bireyleri yeniliğe ayak uydurmak zorunda bırakır. Uyum sağlamayan girişimci ve üreticileri piyasadan silmektedir. Ayak uyduranlar ise yeniliğin devamını sağlama doğrultusunda daha fazla rekabet etmeye ve gelişmeye başlayarak mevcut yapıyı bir devrevi dalga haline dönüştürür ve yeni bir denge düzeyine getirir (Langlois, 2002: 20-21). Bu durumu Küçükkalay şöyle belirtmektedir:

"Schumpeter'in bir ucuyla denge ve tam rekabet, diğer ucuyla kapitalizm teorisine temas eden bir diğer teorisi, yaratıcı yıkım teorisidir. Bu teorisinde Schumpeter bir yandan kapitalizmin gelişme dinamiğinin ne olduğunu, diğer yandan karı ve bir başka açıdan da tam rekabet dışındaki piyasa yapılarının kapitalist gelişmeyi sağlayabileceğini ifade etmeye çalışmaktadır. Bu nedenle, ona göre, monopol türü piyasalar ve bu piyasalarda yer alan şirketler bir tür yaratıcı yıkım süreci içinde bulunurlar. Bu süreç içinde monopolcü firma, bir yandan eski ürünleri ve bunları üreten firmaları ortadan kaldırırken diğer yandan da yaptığı AR- GE harcamaları ile yeni ürünlerin yaratılmasına katkı yapmakta, yani yıkarken yaratmaktadır. Bu nedenle, sadece tam rekabet üzerine eğilmek ve ekonominin gelişmesinin dinamiğini oluşturan monopol piyasası

ve bu piyasada yer alan firmayı inceleme dışında tutmak yanlıştır. Tekellerin engellenmesi bir yandan yeniliklere aktarabilecek karın oluşmaması anlamına, diğer yandan da yenilikçi girişimlerin yapılmaması anlamına gelecektir. Ona göre tekellerin engellenmesi toplumsal gelişmenin de engellenmesi olacağından yaratıcı yıkıma engel olmamak ve gelişmenin dinamiğini ortadan kaldırmamak gerekir.” (Küçükkalay, 2010: 451)

Schumpeter’in analizinde değişimi yaratan unsurlar ve değişimin neden olduğu dönüşümler söz konusudur. Böyle bir süreci kurgulamaya ve çözüm üretmeye açmıştır kendini. Schumpeter analizini toplumsal ve ekonomik yapıda genişletmeye çalışmıştır. Bu yapı da kapitalist düzendir. Schumpeter *“Capitalism, Socialism and Democracy”* adlı kitabında yaratıcı yıkım doğrultusunda gelişen rasyonelleşmenin her alana yayılmasından endişe duyduğu görülür. Kızılkaya (2005: 207) çalışmasında bu durumu şöyle yorumlamıştır:

“Tabii ki Schumpeter aksi bir durumu, yani irrasyonelliği savunmaz, ama rasyonelliğin önemsenmeyen bir boyutuna dikkatleri çekmeye çabalar. Özellikle, firmanın piyasadaki konumunu sağlamlaştırmak amacıyla yeniliği rasyonel bir kisveye büründürmesi, daha açık bir ifadeyle AR-GE departmanı vasıtasıyla yeniliği rutinleştirmesi, girişimcinin aslı rolünü ikame etme amacını taşımaktadır. Oysa böylesine bir gelişme, akan zamanda bireyin önem yitirmesine yol açacak ve kapitalizmi yaratan burjuva kültürü irtifa kaybedecektir”.

Kendini sürekli geliştirmek zorunda bulunan kapitalist sistemde gittikçe bürokratik bireycilik ve kurumsallaşmanın ortaya çıkmasıyla yenilikçi girişimci yerini kaybetmeye başlar. Bu durumda süreklilik sağlamak zorunda olan sistem kendi kuyusunu kendi kazmış olur. Bu nedenle artan refah, burjuvalist liberal toplumda ters yönde işlemesine neden olan anti-kapitalist düşmanlık tepkisi ortaya çıkacaktır (Aydın ve Araman, 2018: 63). Bu nedenle aşağıda bu yenilik sağlayan girişimcinin ahlaki tavır eksikliği vurgulanarak yok oluşun bir nevi sebeplerinin ortaya konulması gerektiği düşünülmüştür.

2.3. Yaratıcı Yıkım Yaratan Girişimci ve Ahlaki Boyut

Schumpeteryen girişimci piyasa sürecinde yaptığı yenilikler sayesinde dönüşümler sağladığı yadsınmaz. Yalnız bu dönüşümün etkilerinin dağılımında bir belirsizlik durumu öne çıkmaktadır. Schumpeteryen girişimci (veya firma) özellikle günümüz dünyasında daha çok serbest piyasa kuralları çerçevesinde daha özgür hareket edebilmektedir. Özellikle uluslararası alanda geniş bir güç potansiyeline ulaşmış büyük ve tekel firmalar ekonomik yapıda daha hâkim duruma gelmiştir. Yeniliklerin topluma etki sağladığı şüphe götürmez. Ancak toplumun her kesimine veya genel açıdan bakıldığında olumlu etkilerin yanı sıra olumsuz etki ve sonuçlar da bariz bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Yaratıcı yıkım olarak Schumpeter tarafından adlandırılan bu durum aslında toplumun genel refahı için ve sosyal dönüşüme etkisi açısından pek de olumlu ve hoş sonuçlanmamaktadır. Gittikçe bu durumun bir sömürü aracına dönüştüğü diğer kesimlerdeki birey veya kesimin gelir durumlarındaki değişimler nedeniyle görülmektedir. Kızılkaya çalışmasında bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Bu büyük iktisat ustası Schumpeter’a göre, insanoğlunun ilerleme sürecinde önemli bir dönem olarak kapitalizm bir taraftan rasyonelin kendisine kazandığı imkânlardan yararlanmış diğer taraftan da kendi kahramanını yani yaratıcı yıkım sürecindeki yenilikçi girişimciyi kurban vermiştir”(Kızılkaya, 2004a: 145).

Bu nedenle girişimcinin yenilik sağlama isteği yanında ahlaki boyuttan tamamen ayrı düşünülmemesi gerektiğine dair düşüncenin ortaya çıkması pek şaşırtıcı olmasa gerektir. Bu yüzden, ahlaki bireyin önemine vurgu yapmak için İslam ekonomisinde öngörülen, istikrarlı girişimcilik işlev ve davranışları aşağıda açıklanmaktadır.

3. İSLAM’DA BİREYİN (GİRİŞİMCİNİN) AHLAKİ BOYUTU

İslam ekonomisi, İslam dininin temel prensipleri, şartları ve kanunlarından bağımsız ele alınmamaktadır. Bu yüzden İslam dini temelinde ekonomik yapının işleyişi ve düzeni açıklanmaktadır. Aynı zamanda İslam şeriatı kanun ve hükümleri dâhilinde birey ve toplum davranışları ele alındığı için İslam ekonomisinde tamamen serbest bir ekonomik sistemin varlığı pek mümkün değildir. Bu durumda önce genel olarak İslami prensip ve değerleri açıklanmalı, ardından ise girişimcilik boyutu ele alınması ile açıklamaların daha anlaşılır olacağı düşünülmektedir.

3.1. İslami Prensipler ve Etik Değerler

Bireyin sadece kendi menfaatini baz alarak hareket etmesinin sonucunda toplumun genel refahının yok sayılması İslami ekonomide kabul görmemektedir. Çünkü İslami ekonomide adalet söz konusudur. Ayrıca faizsiz bir ekonomik sistem yapısının varlığı da bunu göstermenin diğer yoludur.

İslami ekonomide Mevdudi'nin (2007: 164) de belirttiği üzere, İslami iktisatta sekiz önemli temel felsefe ön plana çıkmaktadır:

- Doğal kaynaklara ulaşmada ve yararlanma da herkesin eşit hakka sahip olması,
- Herkesin geçimini sağlamada özgür olması ve varolan herhangi bir engelin önünden kaldırılması gereği,
- Özel mülkiyet hakkına ulaşma ve iddia etmede herkes için eşit olması,
- Yapay yollarla üretim ve diğer alanlarda rekabetin ortadan kaldırılması,
- Serbest ekonominin mevcut olmaması,
- Ekonomik özgürlüğün helal ve haram yollarla birbirinden ayrılarak doğru biçimde belli kurallar dâhilinde şekillendirilmesi,
- Bireyin topluma karşı sorumlu olması gerektiği,
- Toplumun da bireye karşı sorumlu olması ve tek tek bireyin refahının korunması ile genel refahın oluşturulması gerektiği.

İslami ekonomide tekelleşme yoluyla kar elde edilerek varlıklı ve zengin bir duruma gelinmesine karşı bir tavır söz konusudur. Diğer girişimci ve firmaların engelleme ve kısıtlamalar ile rekabetten uzaklaştırılması söz konusu olamaz ve İslam'da kanunen bu durum yasaktır. Girişimci veya firma rekabette, karşı tarafın (yani diğer firma veya girişimcinin) hakkına girmedikçe özgürdür. Özellikle girişimcinin kar elde etme arzusu ile hareket ettiği veya her ne kadar Schumpeter girişimcinin başarı güdüsü ile hareket ettiğini açıklasa da kar elde etme ihtimali olmayınca, herhangi bir girişiminin olmayacağını söylemek mümkündür. Bu nedenle kar sağlamak için toplumdaki adil gelir dağılımını bozacak veya adil olmasa da daha da adaletsiz hale getirecek uygulama ve hareketlere karşıdır. Yani İslam ekonomisinde girişimci haksız biçimde rekabet edemez. Bu nedenle buna karşı kurallar bulundurulur. Hâlbuki yukarıda da belirtildiği gibi Schumpeter monopolleşmeyi ve tekelleşmeleri yeniliğin temel unsuru olarak görmüştü.

Schumpeter'in girişimcisi yukarıda da daha önce açıklandığı gibi kapitalist rasyonel bireyden farklılık göstermektedir. Kapitalist düzenin bireyi (veya firması) faydasını arttırmak (veya karını maksimize etmeye çalışmak) ile ilgilenir. Bu faydayı (veya karı) nasıl arttırdığının bir önemi olmaksızın önemli olanın üretimde artışın veya maliyetlerde bir düşüşün sağlanmasıyla istediğini elde etmesidir. Ona göre asıl kavram "kapitalist yöneticilerin var olan yapıyı nasıl yönettiği değil...onları nasıl yıktığı ve yarattığıdır". Schumpeter'in girişimcisi bunu yenilik sağlayarak kar elde etme ile bütünleştirmiştir. Girişimci eski düzenin bozularak yenilikler sayesinde üretimde bir artış veya farklılaşma ile maliyetlerde bir düşüşü öngörür. Mevcut düzenin farklılaştırılarak daha pratik ya da ucuzlaştırma sürecine girerek kapitalist düzenin devamlılığını öngörür. Schumpeter bu süreci yaratıcı yıkım olarak tanımlamıştır. Var olan fikirlerin, becerilerin, teknolojilerin ve araçların yenilikler ile modasının geçmesine neden olduğu için yaratıcı yıkım dalgalanmaları ile girişimci tarafından yeniliklerin oluşacağını açıkladı. Kendisi, girişimci tarafından oluşan yaratıcı yıkımı şöyle gözlemleyerek ifade etmiştir: "Ekonomide endüstriyel yenilikler, ekonomik yapı içerisinde durmadan köklü değişiklikler yapmakta, bu yenilikler ve süreç, sürekli var olan eskiyi yıkmakta ve sürekli bir yeniyi yaratmaktadır" (Schumpeter, 1942: 83).

Ama İslami ekonomideki üretici ve tüketici birey, kapitalist düzenin devamı için çalışmaz. Topluma karşı sorumlulukları söz konusudur. Bu nedenle toplumdan bağımsız bir biçimde kendi menfaatini düşünerek istediği yolu belirleyip gitmez. İslami iktisattaki girişimci de yenilikten yanadır. Lakin yaratıcı yıkımdan farklı bir süreçle yeniliği uygulamaya sokar. Eski düzenin yıkılıp dönüşmesi yerine düzenletirilir, yeniden yapılandırılarak, zarara uğratmaksızın, diğer birey veya girişimcileri piyasadan silmeksizin ve başkalarının önünü tıkararak rekabetini artırmak için bir engel oluşturmaksızın yenilikleri hayata geçirmeye çalışır. Kanımızca bu daha ideal bir yoldur.

Schumpeter'in girişimcisinin yaptığı yeniliklerin başarılı bir biçimde mevcut düzeni dönüştürmesi için piyasadaki herhangi bir dış faktörün değişmemesi gerektiği açıklanmaktaydı. Bu durumda devletin de bir dış müdahale olarak piyasaya müdahale etmemesi gerektiği öngörülmüyordu. Ancak İslami ekonomik sistemde Schumpeter'in düşüncelerinin aksine devletin de gerektiği zaman ihtiyaç duyulması durumunda ekonomiye müdahalesi söz konusu olmalıdır. Kanımızca girişimcileri ve firmaları diğer firma ve girişimcilere karşı korumalı ve aynı zamanda haksız rekabetin oluşmasını engellemelidir. Günümüzde bazı ekonomilerde bu korunma bazı sektörler için sağlanmaktadır. Fakat serbest piyasa görüşü altında birçok gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde kapitalizmin menfaati açısından korunmaların devlet eliyle yapılmaması ve yaratıcı yıkım sürecine kendiliğinden bırakılması için birçok uygulama hatta yaptırım görülmektedir. Kanımızca bu durumda devlet, herkesin eşit özgürlüğe sahip olması için gereken koşulları sağlamalıdır. Çünkü devletin asıl var olma nedeni toplumsal düzenin varlığını korumaktır. Schumpeter'in benimsenen görüşleri yerine İslam ekonomisi bunu öngörmekte ve toplum için daha yararlı olduğu düşüncesi yaratmaktadır.

İslam'da ekonomik aktivite farkı gözetmeksizin sanayi, tarım, sanat vs. alanlardan kazanç sağlayanların zekât vermesi öngörülür. Bunun nedeni toplumun paylaşım duygusunu arttırmakla birlikte gelir durumunda oluşacak büyük farklılıkları törpülemektir. Aynı zamanda genel refahın artışında katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle girişimcinin sağladığı yenilikler sayesinde elde ettiği gelirden topluma karşı bir sorumluluk vazifesi olarak belirli bir kısmını (kazandığı miktara göre belirlenen oran şeklinde) toplumun bazı kesimlerine (rekabet etmeye, yenilik sağlamaya, üretim yapmaya gücü yetmeyen, geçiminde sıkıntı çekenlere) zekât vermesi gerekmektedir. Aksi durumda bu kesimlerin yaratıcı yıkım durumunda olduğu gibi piyasadaki ve toplumdan silinmek durumunda kalması yüksek ihtimaldir. Toplumun asıl dönüşümünün bu şekilde bir yenilikle oluşması İslam ekonomisinde kabul görülmektedir. Bu şekilde birlikte dayanışma içinde refahın paylaştırılarak gerçekleşmesi ile manevi yozlaşma yerine maneviyatın güzelleşmesi İslami ekonomide öngörülür. İslam ekonomisinde girişimcinin davranışları göz önünde bulundurularak denilebilir ki: sosyal adalet ve gelir dağılımında adalet önemlidir. Bu nedenle girişimcinin sağlayacağı yenilik aksi duruma neden olmamalıdır. Aynı zamanda devletin üretim artışı yaratarak kazanç sağlayan sektörlerden vergi alması da söz konusudur. Bu nedenle girişimcinin alacağı karın da belli bir bölümünü vergi olarak vermesi gereği ortaya çıkar. Hâlbuki Neo klasik düşünce gereği nedeniyle Schumpeter için de devlet müdahalesi öngörülmediği için hatta istikrar bozucu olarak görülmesi nedeniyle herhangi bir vergi verme durumu da açıklamada yer almamıştır. Günümüzde serbest piyasa adına bu görüşlerin devam etmesi fikri gittikçe uluslararası alanda yayılmaktadır.

Schumpeter girişimcisini betimlerken Nietzsche'nin toplum sınıflamasından yararlanmıştır. Nietzsche toplumu avam (halk) ve havas (üstinsan) olarak iki kategori içinde ayırmıştır. Ona göre üst insan toplumun geri kalan kısmından farklılık gösterir. Daha önemli ve üstün özelliklere sahiptir. Schumpeter de girişimcisini toplumun geri kalanından liderlik gibi kıstaslarla beraber ayırmış daha üstün bir çerçeve içinde ele almıştır (Kızılkaya, 2004, 208). Toplumdaki yeniliği ve dönüşümün mimarı olarak yenilik girişimcisi daha cesur bir bireydir. Schumpeter bu durumu, toplumun statik denge düzeninin devamını isteyen ve rakiplerine karşı duracak potansiyele sahip biri olarak eski düzenin bozulmasına neden olmayı göze alacak şekilde bir cesarete sahip olduğunu açıklamaktadır. Amerika'da öğrenim gördüğü sırada hocası olan Schumpeter ile ilgili Heilbroner (2003: 256) iktisat düşünürleri adlı eserinde bu durumu şöyle izah eder:

"Schumpeter der ki, "girişimci, özel bir krallık, hatta zorunlu olmamakla birlikte, hanedan kurma düşü vardır. (...) Fethetme, yenme, başarıma arzusu vardır: mücadele, başkalarından üstün olduğunu kanıtlama, başarının meyveleri için değil başarının kendisi için başarıma dürtüsü.(...) Nihayet, yaratmanın, bir işi yapıp tamamlanmanın veya sadece enerjisini ve düş gücünü kullanmanın keyfi vardır."

Heilbroner şöyle devam eder:

"Schumpeter'in Marks'tan ayrıldığı nokta burasıdır. Schumpeter kapitalizmin doymak bilmeyen ve vahşi boyutlarını değil, burjuva yanını açıklar... Yani burjuva unsur, kabadayı tavırlı, şan ve şeref düşkünü savaşçının karşısavı olarak düşündüğü, akılcı, keyfine düşkün işadaminin kültürel ifadesidir. (...) Schumpeter'e göre, kapitalizm en önemli itici gücünü, ana figürü olan burjuva kapitalistten değil, bir yabancıdan, herkesin işine burnunu sokan, sonradan görme girişimciden elde eder.(...) Peki, girişimci sayesinde bile olsa kapitalizm ayakta kalabilir mi? Schumpeter bu

noktada diğer iktisatçıların, tekelleşmenin gittikçe yoğunlaşması konusundaki endişeleri, yenilikçi değişim unsurlarının bizzat “tekeller” olduğu yollu “kesintisiz yaratıcı yıkım fırtınası” şeklindeki bir kapitalist yenilik tanımıyla fırlatıp atar. Ona göre makul kapitalizm, sürekli kendini yenileyen bir süreç içinde geliştirilen, dikkatle düşünülmüş bir ekonomik sistem modelidir.”

Schumpeter kendisi ise çalışmasının ilerleyen bölümlerinde aykırılığını yine şöyle gösterir (1942: 148):

“ Kapitalizm, pek çok kurumun, ahlaki otoritesini yıktıktan sonra, nihayet kendi otoritesine yönelen bir düşünce çerçevesi yaratır; burjuva, kralların ve papaların güven mektupları karşısında gerilemeyen akılcı davranışın özel mülkiyete ve bütün bir burjuva değerler düzenine saldırmaya devam etmesi şaşkına döndürür.”

Heilbroner bu noktada (2003:262), büyük ve lider girişimcinin maceralığının bu noktada sona erdiğini açıklar. Yalnız bu durum krizler yüzünden değil, ortam karıştığı için oluştuğunu ifade etmektedir. Daha sonra şöyle devam eder:

“ Buna rağmen, Schumpeterci tahminler dengesizdir ve yakından bakıldığında, uzaktan görüldüğünden, daha az etkileyicidir. Schumpeter’in sonsuz bir teknolojik gelecek öngörüsü, kuşkusuz, doğrudur, ama nükleer silahlar ve enerjiden bilgisayarlaşmaya kadar teknolojinin niteliğinin, yatırım alanları için olduğu kadar kapitalizm için de tehlike yaratabileceğini öngörememiştir. Büyük işletmelerde var olacağını savladığı bürokrasi yoğunluğuyla ilgili öngörüsünü yadsıyan yoktur, ama hantal devletlerin sayıları artınca veya daha da gelişince saldırgan davranışlarının da azalacağı asla doğru değildir: muazzam çok uluslu şirketlerin görünüşü, dünya piyasalarındaki hisselerin kapışılması, Schumpeter’in kapitalist genişleme dürtüsünün azalacağı tahminine ters düşen olgulardır” (Heilbroner, 2003: 264).

Bu da Schumpeter’in yarattığı girişimci tipolojisi sayesinde oluşan yıkımların bir gün bitip, kapitalist düzenin bürokratikleşerek sosyalizme dönme felsefesinin çöktüğünün göstergesi olmakta ve adaletsiz durumun artan vahametini göstermektedir. Fakat İslami iktisatta her birey eşittir. Sınıflama söz konusu değildir. Belli bir sınıfı başka bir sınıftan üstün tutulması söz konusu olamaz.

Dinler, özellikle İslam dini insan davranışları üzerinde çok etkilidir. Fakat bazı ekonomistler bu ilkeyi göz ardı edip insan davranışlarını kar ve çıkar güdüsüne bağlamaktadır (Eren, 2013: 374). Son zamanlarda İslami iktisatta birey homo islamicus olarak adlandırılmaktadır. Bu bireye göre iktisadi ve diğer değerli kaynakların toplumun belirli kesiminin elinde bulunması faydayı düşürmektedir. Schumpeter’in görüşlerini şekillendiren Neo klasik okulda homo economicus, değerleri ve kaynakları elinde bencilikle tutar. Ayrıca İslami birey toplum merkezli üretim araçları ve yolları tercih ederken diğer klasik görüşlerde insan temelinde belirlenmiş bireycilik ön plana çıkmaktadır (Orhon, 2018, 65).

Mevdudi, sevgi ve dayanışma içinde hareket eden her bireyin maddi başarı yanında sosyal adaleti de tesis ettiğini ve bu nedenle de demokratik toplum düzenini destekleyip yarar sağladığını belirtmiştir. Bu sayede orantısız ve belirsiz ekonomik büyümenin olumsuz sonuçlarının bertaraf edileceğini açıklamıştır (Mevdudi, 2007: 169). Özellikle Mevdudi’nin İslam ekonomisinin temel prensiplerinin açıkladığı eserinde yaratıcı yıkıma karşı bir duruş sergilediğini şu ifadelerden çıkarmak mümkündür:

“İslam (doğal olarak İslam ekonomisi de), her bireyin fırsat eşitliğinden yararlanmasını, kendi kabiliyeti ve liyakati oranında kendi seçtiği alanda yükselmesini istemektedir. Bireyin ilerlemesini engelleyecek engellerin oluşmasına izin vermez. Bir kimse çok hızlı koşuyor ve diğerleri ona yetişemiyor ya da onun kadar hızlı koşamıyor diye engellenmesi ve hızlı koşamayanı hızlı koşana bağlayarak daha hızlı koşmasını sağlamak suretiyle her ikisini de eşit seviyeye (yanlış, yapay davranışlarla ve haram yollarla) getirmeye çalışmak İslam’a göre kanunsuzluktur” (Mevdudi, 2007: 166).

3.2. İslami Girişimci ve Ticari Görüşü

Müslüman girişimciler diğer girişimcilerden farklılık gösterir. Girişimcilik davranışlarında sosyal sorumluluğun belirli unsurları gözettiklerinin daha ağır bastığını görmek mümkündür. Bu Müslümanca davranış, herhangi bir ayrımcılık, israf, suiistimali olmadan izin verilenin en iyisinin yapılmaya çalışılması yönünde ifade edilir. İslami görüşteki izin verilebilirlik, sadece insani değerlere saygıyı içermemekte aynı zamanda istisnasız Allah’ın tavsiye ve emirlerine tüm gerçekliğiyle bağlı olmayı içermektedir (Graafland et al. 2006’dan aktaran Oukil, 2013: 10). Hannafey’e göre (2003) yaşam konuları yanında ahlak ve etik arasında var olan zıtlıklar, yanlış yapmayı ve istikrarsızlığı ortaya çıkarır.

Bu durumdaki zıtlıklar, halkı sonradan kategorilere böler ve toplumda ayrışmaya neden olur. Yanlış davranışa sınır koyan rehber ve kutsal disiplinlerdeki inanç, yaşamdaki davranış ahlakına farkındalık ekler. Prensiplerin doğru uygulanması nihayetinde negatif, zarar verici sonuçlarla kötü iş, günahkâr sayılan yanlış davranış ve yorumlardan kaçınılmış olunması amaçlanmaktadır (Oukil, 2013: 6). Örneğin, iş dünyasında Hristiyan girişimciler şarap üretmeye yatırım yaparak sonuçta iş ve değer yaratabilirken, Müslümanlar bunu yapmaz. Nedeni ise, olası bir kazayla içme durumunda kötü durumda kullanmaya meydan verebileceği gibi insanlar üzerinde olumsuz etkiler oluşturma riskidir. Buna benzer risklerden kaçınma emrine uyarak, herkes adına daha uygun olduğu bilinen davranışlar sergilenmektedir. Gerçekte bu durumdan kaçınılmasının asıl nedeni, küçük günahların sonradan büyük sonuç ve etkilere yol açmasıdır. Bilinçli Müslüman girişimcilik, yaşam sonrası etkileri devam eden nispeten faydalı kânunlar üzerine kuruludur (Azmi, 2010: Kuram, 2008'den akt. Oukil, 2013: 11). Bu görüş materyalizm temelinden maneviyata dayalı görüşe, bireysellikten topluluğa ve insanlıktan Allah'a giden bir anlam ve davranış etkisi oluşturur. İslami girişimcilik durumun ötesine geçer. Kaye ve Hassan (2011)'a göre, İslami girişimcilik kar maksimizeleri yapma ve yeni girişimlerinden para ya da zenginlik sağlama ve isteme şeklinin ötesine geçer. Yaşamda akla uygun refah ve bundan sonrası için olan başarı önemlidir. Başarının yolu da inanç ve samimi memnuniyet üzerine kuruludur. Buna karşı dengesiz bir davranış durumunda ise, ya çok fazla materyalist ve bencil olma ya da çok fazla din kurallarına bağlı ama toplumdan uzak olma ihtimali oluşturur.

Günümüzde birçok genç Müslüman icatçı veya yenilikçi başarılı bir girişimci olarak, Arap dünyası içinde veya dışında çok ünlü olduklarını var olan kanıtlarla göstermektedirler. İmalattan iletişime, elektroniğe, bilgisayara, otomobile ve biyoteknolojiye kadar aktiviteleri sıralanmaktadır. Günümüzde İslami girişimcilik gelişimi yararına, genç Müslüman nesillerin eski nesillere göre daha yüksek teknolojik beceri seviyelerine sahip olmaları dolayısıyla, modern eğitime maruz kalmaları gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Müslüman girişimciler, bu görüşlerini koruyarak ve ahlakın önemini kabul ederek sosyal, çevresel ve ekonomik sorunları çözme gibi değişime yol açan bakış açılarıyla birlikte bu yöndeki istek ve başarıları daha güçlü görünmektedir (Oukil, 2013: 3). Özünde iş yapma veya girişimcilik İslami kültürün bir parçasıdır (Vargas- Hernandez et al, 2010).

Adalet prensipleri diğer yönlerden olduğu kadar iş yönü için de uygulanır. Temelde kanunların tüm vatandaşların üstünde olduğu belirtilir. İslami girişimcilik kapsamında özelde fakirlerin ve tüketicilerin hakları korunmaktadır. Verimli ve güvenli mal ve hizmet sağlamanın akla ve mantığa uygun fiyatlarla olması gerektiği belirtilir. Satıcı ve üreticiler tarafından yapılan çabaların ve tüketicilere eklenen fiyatların adil bir şekilde olması gerektiği anlaşılar. Aksi takdirde, açgözlülük ve kötüye kullanma insanlar ve halklar arasında çatışmaya ve böylece gerilmelere, dengesiz ilişkilere kolaylıkla yönlendirebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda az sayıda iyiye sahip olmak, çok sayıda kötüye sahip olmaktan iyidir. İslam da israftan ve kötüye kullanmaktan kaçınarak zengin olma, Tanrı tarafından iyi, toplum için ise etik davranışı sürdürmek için savunulur. Müslüman girişimciler diğer girişimcilerden farklı olarak, herhangi bir yatırımı sadece ekonomik, sosyal, çevresel iyileştirmeler arayıp uygulamak için yapmazlar. Aynı zamanda bu davranışı, en Yüce ve kutsal olarak bildiği Allah'tan da ödüller sağlayacağı inancına dayanarak yaparlar (Oukil, 2013: 3-4-6).

Bu yaklaşım temelde hem bu yaşam hem de ölüm sonrası olduğuna inanılan yaşam için değerleri ve emirlere uymayı gerektirir ve gözetir. Yukarıda da açıklandığı üzere kendi yaşamlarında ve bundan sonrası için belirli bir denge korumada diğer dinlerle ortak bir paya sahip olmasına rağmen, İslami merkezli olanlar bunun yanında sorumlulukları yerine getirme, adil bir yolda dikkatli biçimde yaratıcı tarafından verilmiş kaynakları kullanma bağlamında, uygunluk çerçevesinde hareket ederler ve ne olursa inançlarından sapmamaya çalışırlar. İşlerini bu bilinçle yapmalarındaki ana amaç, bundan sonrası için iyi işler elde etme arzusu ile ekonomik ya da sosyal kendi bireysel yararları için bazı şeyleri başarmak arzularını birleştirmektir.

Aşağıdaki Tablo 1'de İslami girişimciliğin İslam inancına bağlı kalarak davranıp işini ve performansını gerçekleştirmesi durumunda elde edeceği maddi ve manevi kazanımları göstermeye çalışması açısından dikkat çekicidir. İslam, mantıklı sınırlar içerisindeki kar sağlama ve zenginleşme sağlayan işlere izin verirken, işletmeler için kendi istihdamını ve topluluklar için meslek yaratımlarını teşvik etmektedir. Bu durum bireylerin başarılarının açgözlü ve kötüye kullanma uygulamalarıyla belirlenmemesi gerektiği anlamına gelmektedir.

Tablo 1. İslami Girişimciliğin Pozitif Yönleri

	Ölçülebilir Fiziksel/ Maddi Boyutu	Maneviyat Boyutu
Prensipier	Olabilirliği Kadar Verimlilik	İbadet
Ahlak	Yasal Yükümlülüklere Saygı	Ruhsal/ Manevi Görev
Değerler	Müşterilere Hizmet Sunma	Bütün İçin İlgi Ve Dikkat
Beklendik Ödüller	Mantığa-Akla Uygun Kar, Öz-Tatmin	Tanrı'nın Nimeti
Amaçlar	Ekonomik Kalkınma, Adil Dağıtım	Sosyal Katkıları, Hayırseverlik
Yapılar	Kar Üretim Kuruluşları	Kar Gütmeyen Kuruluşlar
Kapsam	Tüm Müşteri Ve Kuruluşlar	Tüm İnsanlık Ve Varlıklar
Finanslama	Tasarruflar, Özel Sermaye, Helal Kazanç/Gelirler	Bağışlar, Faizsiz Borç Kredileri

Kaynak: Oukil, 2013 çalışması temel alınmış, yazarlar tarafından özgün biçimde düzenlenmiştir.

Bu açıdan İslam, kadın ve erkeklere yenilikçi fikirleri ya da sermayeleriyle, rızıklarını kazanma fırsatlarına sahip olmalarıyla özgür yenilikleri yaygınlaştırma amacını hedeflemektedir. Refah ya da zenginlik, Tanrı'dan gelen bir hediye olarak güvende tutulur. Bilinçli Müslümanlar için girişimcilik, ekonomik işlemler sonucu ortaya çıkan adil kar sağlama nihai amaç değildir. Sosyal refahı maksimize ederek, adaletsiz ve yasadışı zenginleşmeden kaçınmak, işlerini arttırmak için şansa sahip olmayı sağlamaktadır. Bu sayede Allah'tan bereket ve diğer girişimcilerden (ve halktan) saygı beklerler. Onların lehine olarak İmam Gazali, batıdaki ileri sürülen kapitalizmin yüksek kar oranlarına benzeyen aşırı kar durumlarına karşı uyararak, adil geri dönüşler üzerinde çalışmayı güçlü şekilde belirtmiştir. İslami Şeria'ya yönelme, onları zarar ve acıdan uzaklaştırarak korumakta ve ortak bir vücut gibi insanların paylarını, genel iyilik ile zenginliklerini arttırmayı sağladıklarına inanılmaktadır (Mehmet, 1997'den ve AbdulVahid, 1989:1'den akt. Oukil, 2013: 7).

4. İSLAMİ AÇIDAN VE SCHUMPETER AÇISINDAN GİRİŞİMCİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Önceki bölümlerde detaylı biçimde sunulduğu üzere; farklı girişimcilik tanımları eşliğinde, Schumpeteryen girişimci ile İslam ekonomisindeki girişimcinin temel özellikleri açıklanmış oldu. Ancak bunların hepsini bazı göstergeler bazında bir bütün olarak tablo analizi halinde sunmanın isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Bu bağlamda aşağıdaki **Tablo 2'**de, girişimcilik fonksiyonlarının mukayeseli analizi yapılmıştır. Tablonun özellikle faiz, ahlaki boyut ve devlet müdahalesi gibi merak edilen temel göstergeleri bir arada sunmasının analizi kolaylaştırdığı söylenebilir.

Tablo 2. Karşılaştırmalı Olarak Girişimcilik Fonksiyonları
Karşılaştırmalı Olarak Girişimcilik Fonksiyonları

Schumpeteryen Girişimci ve Analizdeki Yeri	İslami İktisatta Girişimci ve Analizdeki Yeri
<ul style="list-style-type: none"> Yenilik, yıkımla aynı anda işler ve eski düzenin yıkılması öngörülür. 	<ul style="list-style-type: none"> Yenilik yıkımla değil düzeltme ile işler ve eski düzenin zararsız biçimde yenilenmesi öngörülür.
<ul style="list-style-type: none"> Toplumun geri kalanının, yapılan yenilikler doğrultusunda oluşabilecek etkiler karşısındaki durumu analiz edilmemektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> Yeniliğin toplum üzerindeki genel etkisi göz ardı edilmez ve toplumdaki diğer kesimin nasıl etkileneceği önceden düşünülerek hareket edilmesi söz konusudur.
<ul style="list-style-type: none"> Bireyin sadece kar peşinde koşma isteği değil başarı güdüsü, kazanma hırısı, liderlik isteği ve üst sınıf vurgusu ön plandadır. 	<ul style="list-style-type: none"> Birey başarı güdüsü kar isteği ve kazanma hırısı ile birlikte hareket eder. Ancak üst sınıf konumu ve var olana düzenle birlikte sert bir duruş söz konusu değildir. Yumuşak biçimlendirme tercih edilir.
<ul style="list-style-type: none"> Faiz analizdedir. Yatırım ve tasarruflar eşit olmadığı zaman bankadan borç alma ve bankeri ikna etme meşrudur. 	<ul style="list-style-type: none"> Faiz analize dâhil edilmemektedir. Katılım bankacılığı, kar-zarar ortaklığı, sukuk, murabaha, vs. gibi banka ve yatırım araçları ile faizin olumsuz etkisi dışında olumlu bir yol uygulanması söz konusudur.
<ul style="list-style-type: none"> Girişimcinin herhangi bir sorumluluğu analizde yer almamaktadır. Yeniliğin başını çeken istikrarsızlaştırıcı güç olarak ön plandadır. Yardımlaşma ve dayanışma gibi genel hareket ve ahlaki boyut analizde yer almamaktadır. 	<ul style="list-style-type: none"> Yardımlaşma ve dayanışma içerisinde hareket etme durumu vardır. Yapılan üretim ve çalışmanın toplum üzerindeki etkisi iyice irdelenir ve olumsuz bir etkiye yol açılması engellenir.
<ul style="list-style-type: none"> Girişimci işletmelere görev ve sorumluluklar yüklenmemekte, özgürlük görüşü altında toplumda zarar verici sonuçların önüne geçilememektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> Girişimci işletme ve bireylere görev ve sorumluluklar kendi dinleri dolayısıyla yüklenmekte ve bu sayede olumsuz etkilerin önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Kaynak: Önceki bölümlerde kullanılan kaynakların tamamından istifade edilmiş, bu suretle yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

5. SONUÇ

18. yüzyıl ortalarından günümüze kadar uzanan sanayileşme rüzgârı, günümüzde Endüstri 4.0 kimliğini kazanmıştır. Sürecin bu hale dönüşmesinde en büyük faktörün teknolojik yenilikler olduğu aşikârdır. Tüketiciyi farklı ürünler eşliğinde cezbetmeyi hedefleyen girişimci, sürekli teknolojik yenilik peşinde koşmuştur. Araştırma sonucunda Schumpeteryen girişimcinin özünde iyi bir kapasiteye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu girişimci modeli, toplumsal katkı ve manevi yozlaşmadan uzak durabilmek için gerekli olan ahlaki boyutu göz ardı etmektedir.

Schumpeter'in kapitalizmin doyuma ulaşması noktasında yenilikçi girişimcisini kurban ettiğini Heilbroner beyan etmiştir. Yani kapitalizmi geliştiren, arttıran etkisi hep yaratıcı yıkım sayesinde yenilikçi girişimci tarafından sağlandığını açıklamaya gitmiştir. Bu yenilikçi girişimci, Schumpeter'in yapmış olduğu çalışmalarında ve eserlerinde belirttiği üzere ilk başlarda bireysel girişimci iken daha sonra yenilikçi firma veya kar kazancı için daha sonradan monopolleşmeye geçen tek el firmalar tarafından açıklanmıştır. Bu girişimci sayesinde teknolojik ilerlemeler olduğunu söylememek yanlış olur. Tabi ki zaman içerisinde öngörüler beklenmedik boyuta gelebildiği için Schumpeter'in öngörüsü ile de kapitalizmin daha da ilerlediği görülmektedir. Ancak bunun da günümüzde ve geçmişin birçok noktasında, yaratıcı yıkım etkisinin toplumun birçok kesimine olumsuz sonuçları görülmüştür.

Bu çalışmanın sonucu itibari ile İslami ekonomide anlatıldığı gibi toplumun genel bir refahla kalkınması, ilerlemesi ve yenilikler sağlanması yönünde imkân oluşmasına dair fikir sunulduğu söylenebilir. Temel kaynak olarak Mevdudi'nin görüşleri ekseninde konu özetlenmiştir; ancak bu durum, içerik sınırlamasından kaynaklanmıştır. Konuya ilişkin benzer araştırmalar yapmayı düşünen araştırmacılara; konunun miladı olarak kabul edilebilecek Büveyhoğulları dönemi ile birlikte başlayan heterodoks analiz ekseninde araştırmaya sadece içerik değil, ayrı bir zaman ve mekân sınırı da koymak ve metodolojiyi bu şekilde genişletmek önerilebilir.

Toplumun hem genel sosyo-psikolojik sağlığı için, hem sağlıklı ve tehlikesiz bir süreçle ürün ve tüketim sağlanması için hem de ekonomik gelişmeden toplumun gelir ve tüketim refahında kesimler arası fazla bir uçurum farkı yaratmadan büyümenin ve gelişimin sağlanması için öneri sunulması ve farkındalık sağlanmasına dikkat çekilmek istenmiştir. Günümüzde bu olumsuz etkilerin oluştuğunu görmemek mümkün değildir. Schumpeter'in görüşleri, günümüzde fazla benimsenmesi sonucu kapitalizmin aşırı gelişmesi ve yayılmasına etki etmiştir. Schumpeter'in öngördüğü maddi tatminlik bir türlü sağlanmamaktadır. Bu durum günümüzde toplumun geneline olumlu etki yapmaktan uzak kaldığından bu fikirlerde İslami ekonomideki düşünce ve uygulamalarla olumlu etkinin daha genel kesimlere de yayılabilmesi açısından umut vericidir. Ahlaki açıdan Schumpeter'ın girişimcinin eksikliğinin, İslam ekonomisindeki girişimcilik özellikleri ve yeri ile ikame edilmesi sonucu mevcut düzenin daha düzgün ve doğru işleyip, toplumun genel refahı açısından daha olumlu yeniliklerin ortaya çıkacağı düşünülmekte ve tahmin edilmektedir. İslam ekonomisi girişimci ve üretici bireyi, haksız ve haram yollardan yenilik sağlamak amacıyla, kazanç elde etmeye çalışması yanlış ve yasaktır. Bu karşı duruşun nedeni toplumun tüm kesimleri aleyhine bir sonuç doğmaması için önem verildiği düşünüldüğünde aslında çok da önemli bir amacın ortaya çıktığı görülmektedir. Aslında yeniliklerin eski düzenin yeniden inşası ve bozulmuş olanların tamiriyle yapılması, toplumsal anlamda manevi duyguların gücüyle zararsız bir biçimde insanlığa verilen hizmet, dönüşümün asıl dinamizmi olduğu düşünülmektedir. Duyarlı ve topluma sorumlu hislere bağlı ahlaki bir birey tarafından yenilikler yapılması çok daha olumlu ve yeniliklerin sürekliliğine katkı sağlayacağı inanılmaktadır.

Mevdudi'nin de açıkladığı üzere hızlı koşamayan birey ve üreticilerin piyasadan silinmesinin kanunsuzluk olarak belirtilmesi devleti de kapsayan önemli bir genel amaca hizmet etmektedir. Yani kar maksimizasyonu ön plana çıkarken İslami ekonomide bu karın topluma olumsuz etkisinin minimize edilmesi ve toplumsal duyarlılık söz konusudur.

KAYNAKÇA

- Brouwer, M. T. (2002). Weber, Schumpeter and Knight on Entrepreneurship and Economic Development. *JEvol Econ*, 83-105.
- Dolanay S.S. (2009). Schumpeter Sisteminde Yenilikler, Ekonomik Gelişme ve Devresel Hareketler. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 1(2): 171-188.
- Dolgun U. (2006). Schumpeter'e Göre Ekonomik Gelişmede Girişimcinin Dinamik Rolü. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(1), 145-148.
- Ebner, A. (2005). Entrepreneurship and Economic Development from Classical Political Economy to Economic Sociology. *Journal of Economic Studies*, 3, 256-273.
- Er P. H. (2012). "Girişimcilik ve Yenilikçilik Kavramlarının İktisadi Düşünce'deki Yeri: Joseph A. Schumpeter", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

- Er, Mehmet. (2008). Corruption from the Islamic Perspective: Some Recommendations for the MENA Region. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 1: 31-51
- Eren İ. (2013). İslam'ın Ekonomik Yapısında İnsan Modeli: Homo Economicus ile Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1): 367-384.
- Formaini, R. L. (2001). The Engine of Capitalist Process: Entrepreneurs in Economic Theory. *Economic and Financial Policy Review*, 2-11.
- Hannafey, F. T. (2003). Entrepreneurship and Ethics: A Literature Review, *Journal of Business Ethics*, 46: 99-110.
- Hebert, R. F. & Link, A. N. (2006). The Entrepreneur as Innovator, *Journal of Technology Transfer*. Springer Science.
- Heilbroner Robert. L. (2003). İktisat Düşünürleri: Büyük İktisat Düşünürlerinin Yaşamları ve Fikirleri, 3. Baskı, Dost Yayınları.
- Graafland, J.; Mazereeuw, C. & Yahia, A. (2006). "Islam & Socially Responsible Business Conduct: An Empirical Study of Dutch Entrepreneurs". *Business Ethics: A European Review*, 15, 390-406.
- İçke Mehmet A. (Nisan 2014). Schumpeter ve Yeniliklerin Finansmanı. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1): 17-38
- Kayed, R. N., & Hassan M. K. (2011). The Global Financial Crisis and Islamic Finance. *International Business Review*, 53, 551-564
- Kızılkaya E. İ. (2004a). Joseph A. Schumpeter'in Korporatist Görüşleri Bağlamında Girişimci. *Sivil Toplum ve Kapitalizm, Sivil Toplum Düşünce Ve Araştırma Dergisi*, 2(6-7): 145-155
- Kızılkaya E. (2004b). Friedrich Nietzsche'nin Joseph A.Schumpeter' in iktisat Düşüncesi Üzerindeki Etkisine Dair Bir Not. *Doğu Üniversitesi Dergisi*, 5 (2): 197-212
- Kızılkaya E. (2005). Joseph A. Schumpeter'in Girişimcilik Fikrine Dair Bir Not. *Akdeniz İ. İ. B.F. Dergisi* 1(10): 26-45
- Kızılkaya E. (2003), Bir Büyük İktisatçının Metafizik Değer Yargılarına Bakışı: Joseph A. Schumpeter'in Vizyon Kavramı. *Uludağ Üniversitesi İ. İ. B. F Dergisi*, 22(1): 1-27.
- Küçükkalay A. M. (2010). İktisadi Düşünce Tarihi, 5. Baskı Beta Yayıncılık.
- McCraw TK. (2007). Prophet of Innovation: Joseph Schumpeter and Creative Destruction, Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Mevdudi E.A. (2007). İslam Ekonomisinin Temel İlkeleri, 2. Baskı, Çıra Yayınları.
- Orhan A. (2018). "Fayda-Değer Merkezli Homoeconomicus'tan Bilişsel Gelişim ve Ahlakın Temsilcisi Homoislamicus'a Uluslararası İslam Ekonomisi", Finans ve Etik Kongresi, Tam Metin Bildiriler Kitabı, 7-8 Nisan, 2018 / İstanbul | Türkiye: 62-67.
- Oukil M-S. (2013). Entrepreneurship and Entrepreneurs in an Islamic Context, *Journal of Islamic and Human Advanced Research*. 3[3], 1-15.
- Özkul G. (2007). Kapitalist Sistemin Sürükleyici Aktörleri: Ekonomik Teoride Girişimciler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 12(3): 343-366
- Schumpeter Joseph A. (1934). The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and Thebusiness Cycle. Cambridge: Harvard University Press.
- Schumpeter Joseph A. (1942). Capitalism, Socialism and Democracy, Harper and Brothers, New York.
- Schumpeter, Joseph A. (1961). The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle, Oxford University Press, New York.
- Solo C. (1951). Innovation in the Capitalist Process: A Critique of the Schumpeterian Theory. *The Quarterly Journal of Economics*, 65(3): 417-428.

- Sweezy P. M. (February 1943), Professor Schumpeter's Theory of Innovation. The Review of Economics and Statistics, 25(1): 93-96
- Winata, S. (2008). The Economic Determinants of Entrepreneurial Activity: Evidence from a Bayesian Approach, Massey University.
- Vargas-Hernandez, J. G.; Noruzi, M. R. & Sariolghalam, N. (2010). "An Exploration of the Affects of Islamic Culture on Entrepreneurial Behaviors İn Muslim Countries", Asian Social Science, 6, 120-127.
- Yılmaz A. & Araman S. (2018). Konjonktür ve Kriz Teorileri: Marx, Keynes Ve Schumpeter. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 45-67.